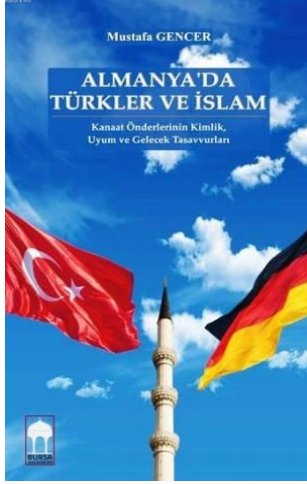

KİTAP İNCELEMESİ – 1

Hazırlayan: Mehmet AKYÜZ*

ALMANYA'DA TÜRKLER ve İSLAM: KANAAT ÖNDERLERİNİN KİMLİK, UYUM ve GELECEK TASAVVURLARI

Yazar: Mustafa GENCER

Almanya'da Türkler ve İslam: Kanaat Önderlerinin Kimlik, Uyum ve Gelecek Tasavvurları

Bursa: Bursa Akademi Yayınları,
2014, 220 s.

ISBN: 9786059955027

Giriş

2. Dünya savaşından sonra Almanya, ekonomisini yeniden toparlamak için yabancı işçi kabul etmek durumunda kalmış ve bu ülkeye 1955'lerden sonra bir işgücü göçü başlamıştır. Bugün Almanya'da 3 milyon Türk başta olmak üzere 7 milyon göçmen yaşamaktadır. Göçmenlerin siyasal ve ekonomik açıdan önemli bir unsuru teşkil ettiği Almanya'da Türkler elli yılı aşkın bir yaşam tecrübesine sahip olmuştur. Bu durum, göç, kimlik ve entegrasyon konuları ile birlikte çok kültürlülük, çoğulculuk gibi kavramları değerlendirme açısından araştırmacılara önemli imkânlar sunmaktadır.

Kıta Avrupa'sındaki göçmen nüfusun en fazla yaşadığı ülke¹ olan Almanya'ya göre Türk ve diğer Müslüman göçmenler neyi ifade etmektedir? Türkler bu ülkede ne tür kimlik sorunları yaşamaktadır? Gelecekte beklentileri nelerdir? Bütün bu vb. konular, yurtdışında yaşayan vatandaşların problemlerine yönelik Türkiye'de son yıllarda artan politik farkındalıkla beraber akademik çevrelerde daha çok tartışılmaya başlanmıştır.

Kitap İncelemesi (Book Review)

* Uzman, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, Türkiye, E-posta:

mehmetakyuz@ibu.edu.tr

¹ <http://www.turkeyinfonyet.com/> (Erişim tarihi: 17 Aralık 2014)

Burada tanıtım ve değerlendirilmesi yapılan kitap, konuyu niceliksel ve niteliksel saha araştırmalarının ışığında ilgili literatür eşliğinde değerlendiren farklı bir akademik çalışmadır. Almanya'ya Türkiye'den göç eden bir ailenin mensubu olarak, mastır öğrenimini bu ülkede tamamlayan ve 1995-2003 yılları arasında Yabancılar Meclis Başkanlığı gibi temsil görevlerinin yanı sıra çeşitli Sivil Toplum Kuruluşlarında (STK) gönüllü faaliyetlerde bulunan Mustafa Gencer, kitabında akademik anlamda ampirik ve teorik yaklaşımı bütünleştirerek kronoloji eşliğinde konuyu irdelemektedir.

Almanya'ya kimler, neden gitmeye karar vermiştir. Bu ülkede hayat hikâyeleri nasıl şekillenmiş, ikinci ve üçüncü nesiler, sosyal ve kültürel olarak ne gibi değişimlere uğramış hangi zorlukları yaşamıştır? Kitap; tüm bu sorulara Almanya'da Türklerin etrafında birleştikleri STK temsilcileriyle yapılan geniş çaplı mülakatlarla cevap aramakta, Almanya'daki Türk toplumunun kimlik, aidiyet, uyum ve dışlanma ile asimilasyon konularında önemli veriler sunmaktadır.

Türkler'in Almanya'ya Göçü ve Entegrasyon Süreçleri

82,5 milyon nüfusu ile Avrupa Birliği'nin (AB) en fazla nüfusuna sahip Almanya'ya olan Türk göçü, kitapta kronolojik olarak üç safhada değerlendirilmektedir:

- Birinci Dönem (1960-1973): Almanya'daki ikametlerini geçici olarak addeden genç işçiler safhası.
- İkinci Dönem (1973-1980): Türkiye'ye dönüşün kısa sürede mümkün olmadığı ve bunun sonucunda *aile birleşimlerinin* başladığı dönem.
- Üçüncü Dönem (1980-...): Almanya'da yerleşme ve daimi ikamet dönemi.

Türkiye ile Almanya arasında Misafir İşgücü Alım Anlaşması, 30 Ekim 1961 yılında imzalandı. Dönemin karışık siyasi portresi ve kötü ekonomik koşullarını düşünerek gelecek kaygısı taşıyan insanlar, kamuoyunda estirilen kolay ve çabuk para kazanma rüzgârıyla "kendini kurtarmak" için bu tarihten itibaren Almanya'ya gitmeye başladı. Göç sürecinin ilk kuşağının temel düşüncesi, Türkiye'deki istihdam sorunları nedeniyle daha iyi bir gelecek için gurbet şartlarına tahammül ederek en kısa zamanda anavatanına geri dönüş yapmaktı. Bu süreç zarfında olabildiğince fazla tasarruf yaparak Türkiye'deki gelecek planları garanti altına alınacaktı. Göçün bu ilk yıllarında insanlar, dışlanmanın her türlü formunu sineye çektiler ve zorluklar karşısında kendilerini feda edercesine beklentilerini canlı tutmaya çalıştılar.

Dünya genelinde yaşanan ekonomik darboğaz ve petrol krizi sebebiyle Almanya, 1973 yılında işçi göçünü durdurdu. Bu karar en çok Türkleri etkiledi. Özellikle bu ülkeye daha geç gelen ve zenginlik hayalinin henüz başında olanlar, Almanya’da göçmenlerle ilgili sertleşen yasal düzenlemelere rağmen Türkiye’deki ailelerini yanlarına almaya karar verdiler.

Kimlik, toplumsal statü, aidiyet sorunları ve kültürel dönüşümlerin derinleştiği bu ikinci dönemde Türkler’in *tasarruf yapma* düşünce ve hayalleri devam etti. Aileler, diğer Türk ailelerin yaşadığı mahallelere yakın olan, ucuz ve eski evler kiralayarak, yabancı bir toplumda yaşamının getirdiği psikolojik zorluklar ve Almanya’da hissettikleri sosyal tecridi aşmak için çabaladılar.

1980 ve sonrasında da Türkler, kendilerine sorulduğunda bir gün Türkiye’ye dönecekleri cevabını vermeyi sürdürdüler. Ne var ki Alman toplumu içinde yavaş yavaş yeşeren *Türk hayat tarzı*, etkileri ancak yıllar sonra kavranabilecek sosyolojik bir gerçeğe dönüşmeye başladı. Geri dönüş kararı, yeni sebeplerle her seferinde ertelenmeye devam ederken çoğu aile Almanya’da uzun vadeli bir hayat için planlar yapmaya başladı.

Almanya’da Türkler’in süreç içinde yaşam standartları, Türkiye’dekilere nazaran iyileşti. Türkiye’deki akrabaları ise “Alamancı”, “Gurbetçi” yakıştırmalarıyla bir nevi kıskançlıkla onları dışlama çabasına girdi.

Almanya’daki Türklerin 50 yıllık hikâyesi; vatanda da gurbete de “öteki” olarak algılanmanın acısının duyulduğu ve bu psikoloji ile başa çıkmanın bir mücadelesi oldu.

Kimlik ve Din

Gelişen konjonktürde giderek ağır basan Almanya’da kalıcı olma düşüncesi, Türklerin, Türkiye oryantasyonunu arka plana itmiştir. Çocukları Almanya’da doğup, büyümüş birçoğu dil ve kültür bağlamında kendi ülkesine yabancılaşmıştır. Bu dönüşüm, ailelerin savunma mekanizmaları ve alışkanlıklarının değişmesine de sebep olmuştur. Aileler artık daha iyi evlerde ikamet etmeye, Alman mevzuatına tabi hayat sigortası ve uzun vadeli krediler gibi ekonomik enstrümanlar kullanmaya başlamıştır.

Kitapta, Almanya’daki özellikle üçüncü neslin kimlik aidiyeti anlamında yaşadığı bu bulanıklık dört başlıkta tanımlanmaktadır (s. 43-51):

- İki Kültürlü Kimlik: (Ben Yarı Alman, Yarı Türküm)
- Etnik Kimlik: (Biz Farklıyız)
- Kimlik Kaybı (Ben her yerde yabancıyım)
- Fonksiyonel Denklik: (Biz İntibak ettik)

Kitapta yer alan mülakatlarda, şahısların bu başlıklara tekabül eden duygu ve düşüncelerden izler yer almaktadır. Bu hissiyatı en net şekilde Almanya'da Milletvekilliği yapmış Hakkı Keskin'in ifadelerinde görmek mümkündür:

*"Göçmenlerin büyük bir kısmının biyografisi, içinden çıkılan ve göç edilen vatan, toplum ve kültür arasında kesin bir çizgi çizilememesini içinde barındırır. Kendi gelişimimden gördüğüm kadarıyla, Türkiye'de geçirdiğim 20 yıl benim biyografimden koparılmayacak bir kısımdır. Almanya'da kabul ve takdir problemi yaşamadım, ancak bu toplum ve siyasetin beni önyargısız kendinden biri olarak algılaması konusunda sıkıntıları olduğu hissinden de bir türlü kurtulamadım."*²

Uyum sağlamaya dönük atılan adımlara rağmen Almanlar, özelde Türkleri genelde ülkesinde yaşayan tüm Müslüman göçmenleri, eşit haklara sahip bir vatandaş olarak görmek yerine her defasında bu insanların "uyum" eksikliklerini dillendirmeyi tercih etmektedir. Bu yaklaşım tarzı Almanya'da özellikle iş hayatında bir çeşit ayrımcılığa dönüşmüş durumdadır. Nitekim Almanya Ayrımcılıkla Mücadele Dairesi Başkanı Christine Lüders'in, Almanya'daki göçmenlerin sorunları hakkında Anadolu Ajansına yaptığı açıklama bu konuda bir itiraf niteliği taşımaktadır: *"Burada yaşayan göçmen Türkiye kökenliler, Almanya'da doğmuş ya da Alman pasaportuna sahip. Kendilerini Alman olarak hiss ediyorlar, çalışıyorlar ve vergi ödüyorlar. Ne yazık ki yabancı isime sahip oldukları için iş piyasasında eşit fırsatlara sahip değiller."*³

Bu genel bakış açısında dini aidiyetliğin ağırlığı, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ağırlık kazanmıştır. Almanya'daki Türkler, *misafir işçiden Müslüman göçmene* dönüşmüş, Türkler de nispeten kendilerini bu şekilde tanımlamaya başlamıştır.

2011 yılında Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'nın yaptırdığı araştırmadan elde edilen sonuçlar bu görüşü desteklemektedir. Araştırmaya göre, yurtdışında yaşayan Türklerin %31,4'ü kendilerini Avrupalı Müslüman-Türk olarak tanımlamaktadır. Kendilerini Avrupa'da yaşayan Türk olarak tanımlayanlar %24,5 oranındadır. Araştırma, Türklerin yaşadıkları ülkelerde karşılaştıkları problemler kapsamında yabancı düşmanlığını (%54,1) en önemli sorun olarak algıladıklarını göstermektedir. Bunu sırasıyla, işsizlik (%45,7), dil sorunu (%32,7), fırsat eşitliği (%26,9),

² Akt. Mustafa Gencer, Almanya'da Türkler ve İslam: Kanaat Önderlerinin Kimlik, Uyum ve Gelecek Tasavvurları, Bursa 2014, ss. 33-34.

³ <http://www.trthaber.com/haber/dunya/goc-ulkesi-almanyandin-ayrimcilik-sorunu-156434.html> (Erişim tarihi: 17 Aralık 2014).

çocukların eğitimi (%12,6), kuşak çatışması (%11,2), aile birleşimi (%10,1), uyuşturucu/alkol kullanımı (%9,5) ve örgütlenme eksikliği (%6) takip etmektedir.

Avrupa’da kültürel farklılıklarını koruyarak birlikte yaşanabileceğini düşünen Türklerin oranı %70 ile oldukça yüksektir. Eşit haklar ve fırsat eşitliği konularında ciddi sorunlar yaşamalarına rağmen, kimliğini tanımlama konusunda *Avrupalı Müslüman-Türk* üçlemesini her üç kişiden birinin tercih etmesi dikkat çekmektedir.⁴

STK’ların Rolü

Göç sürecinde yukarıda özetlenmeye çalışılan zorlukların göğüslenmesinde Türklerin kurdukları STK’lar önemli bir işlev görmüştür. Her şeyden önce Türklerin kurduğu STK’lar Alman toplumsal düzenine ve yeni çevreye alışmak durumunda olan bireylere bir sığınak olmuştur. Bu örgütlenmeler, Türkler arasında yardımlaşma ve fikir alışverişinin yanı sıra psikolojik açıdan emniyet ve güven hissi vermiştir.

Özellikle eğitim, kültür ve dini ihtiyaçların karşılanması amacıyla kurulan dernekler, vakıflar, kulüpler ve benzeri sivil oluşumların sayısı süreç içerisinde gittikçe artmıştır. Türklerin kurdukları sivil toplum kuruluşlarının etkinlik alanları, üyelik biçimleri, toplum üzerindeki etkileri farklılık göstermektedir. Söz konusu kuruluşlar hemşeri derneklerinden yerel spor kulüplerine, iş ve dayanışma kurumlarından Avrupa genelinde örgütlenen sivil toplum kuruluşlarına kadar uzanan bir çeşitlilik göstermektedir.

STK’lar gerek Alman ve gerek Türk makamları nezdinde girişimlerde bulunarak birçok sorunun çözümüne yardımcı olmuşlardır. Toplum bilgilendirerek sadece Türkiye’de değil artık yaşadıkları ülkelerde de söz sahibi olmaları, ülkelerin ekonomilerinde ve politikalarında rol almalarını sağlamıştır. Bugün Türkler, Alman toplumunda siyasal olarak temsil edilmektedirler. Türk kökenli milletvekili, iş adamı, doktor, mühendis, hâkim ve avukat gibi meslek grubundan insana rastlamak mümkündür. Ancak, bugün Alman parlamentolarına giren Türkiye kökenli bazı parlamenterlerin, içinden çıktıkları toplumun duyarlılıklarını dikkate almadıkları ve bu yönüyle soydaşlarının yaşadıkları sorunların çözümünde sonuç alıcı bir gayretten uzak oldukları da gözlemlenmektedir.

⁴ *Avrupa’da Yaşayan Türkler, Yaz Tatili Döneminde Türkiye’ye Gelen Türkler Örneği Saha Araştırması*, T.C Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Ankara, 2011.

Yazar, kitabında bu süreci hem tarihsel hem de sosyolojik olarak açıklayan detaylar vermektedir. Göçün ilk zamanlarında kurulan sivil toplum kuruluşlarının dini özelliği ve cemaat bağlılıkları ön plandadır. Dini vecibeleri yerine getirmek maksadıyla kurulan camilerde bir araya gelen Türkler, bu birlikteliği önce bölgesel birlikteliğe daha sonra bölgeler üstü federasyonlar ve nihayetinde ülke ölçekli çatı organizasyonlara dönüştürmüşlerdir. Kitapta dini yönelimleriyle ön plana çıkan yedi büyük yapılanmanın (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği, İslam Toplumları Milli Görüş, Avrupa Ülkücü Dernekleri Federasyonu, Avrupa Türk İslam Birliği, Alevi Dernekleri, Süleymanlılar, Nurcular) önde gelen temsilcilerine, İslam kimliği ve dini inanışları bağlamında Almanya’da yaşadıkları entegrasyon sorunları ve gelecek hakkındaki yorumları hakkında sorular sorulmaktadır. Sorulara verilen cevaplar ise konunun derinlemesine değerlendirilmesi, sosyal ve psikolojik sondajlar yapılarak farklı akademik çalışma imkanları sunması bakımından kitabın önemini ortaya koymaktadır.

Sonuç

Almanya’ya olan Türk göçü, göç tarihi ve sosyolojisi açısından oldukça özgün bir karakteristiğe sahip olmasına rağmen bu alanda Türkiye’de çok az sayıda akademik çalışma bulunmaktadır.

Göç konusunda yapılan çalışmalarda daha çok entegrasyon ve asimilasyon kavramları ön plana çıkarken, göçmenlerin yaşadıkları ülkenin kültürüne uyum sağlamakla birlikte kendi kültürlerini de devam ettirebilmelerini içeren “entegrasyon” kavramı günümüzde ağırlık kazanmaya başlamıştır. Entegrasyon, farklı çalışmalarda farklı boyutlarıyla değerlendirilmekte genç nesillerin kültürel kimliği ve toplumsal statüleri açısından çalışılması gereken bir konu olarak ön plana çıkmaktadır.

Mustafa Gencer’in, çalışmamıza konu olan *Almanya’da Türkler ve İslam: Kanaat Önderlerinin Kimlik, Uyum ve Gelecek Tasavvurları* kitabı, Almanya’daki Türklerin Müslüman olarak diğer dinlere mensup kişi ve toplumlarla ve genel olarak Almanlarla ilişkilerini, bir arada yaşamının getirdiği sorunlar ve bunların çözümüne ilişkin girişimlere dayanak teşkil edecek önemli veriler içermektedir.

Kitabın kapak görseli olarak Türk ve Alman bayrakları ve ortasında bir minare resmedilmesi, içerikle bütünlük arz ederken ayrıca kitapta dizin, kronoloji, Türkiye ve Almanya haritalarına yer verilerek okuyucuya kolaylık sağlanmaktadır.

Yazarın biyografisi dikkate alındığında eser, konu hakkında teorik bilgilerin yanı sıra yaşanan tecrübeleri de içermesi bakımından orijinal nitelik taşımakta ve bu özelliği ile Türkiye’de konuyla ilgili birkaç haftalık ziyaret ve salt literatüre dayalı yapılan çalışmalarla kıyaslanmayacak ölçüde değer taşımaktadır.